

nieniu przeżyć i doświadczeń religijnych młodych ludzi i relacji osobowych między ewangelizatorami i ewangelizowanymi, między duszpasterzami i świeckimi członkami Kościoła. Jest to również jedno z zadań pedagogii chrześcijańskiej, która wypracowuje zasady formowania dojrzałych postaw religijno-moralnych i uzdalnia chrześcijanina do realizacji samego siebie jako „obrazu Boga” poprzez wierność swemu powołaniu i dzięki wykorzystaniu własnego daru (par. 3).

Na etapie prakseologicznym – w rozdziale czwartym – autor ukazuje organizację duszpasterstwa młodzieży w duchu nowej ewangelizacji. Najpierw przedstawia ją w ramach duszpasterstwa zwyczajnego i nadzwyczajnego (par. 1). Następnie określa zasady planowania i koordynacji działań (par. 2), by z kolei przedstawić kompetencje i zadania duszpasterzy (par. 3). Na koniec omawia paradygmaty dla rozwoju różnych form duszpasterstwa młodzieży, które są wynikiem całościowej refleksji pastoralnej rozprawy (par. 4).

Zakończenie pracy podsumowuje wyniki przeprowadzonej refleksji teologiczno-pastoralnej oraz wskazuje możliwości dalszych badań i twórczych poszukiwań naukowych w zakresie wykorzystania nowej ewangelizacji w duszpasterstwie młodzieży.

Ks. Bogdan Biela

Augusto Bergamini, *Chrystus świętem Kościoła. Rok liturgiczny. Historia, celebrycja, teologia, duchowość, duszpasterstwo*, Wydawnictwo OO. Franciszkanów „Bratni Zew”, Kraków 2003, ss. 343, ISBN 83-88903-55-1.

Cieszy fakt, że na polskim rynku wydawniczym pojawia się coraz więcej pozycji książkowych, które stanowią niewątpliwie wartościowe i użyteczne narzędzie do studiowania, świadomego uczestnictwa w akcji liturgicznej, zaangażowania w pracę duszpasterską, narzędzie do ubogacenia życia duchowego. Książka Augusta Bergaminiego pt. *Chrystus świętem Kościoła. Rok liturgiczny. Historia, celebrycja, teologia, duchowość, duszpasterstwo*, która niedawno została oddana do rąk polskiego czytelnika, stanowi kompletne studium na temat roku liturgicznego dla studentów seminariów, instytutów wiedzy religijnej, dla kapłanów, a także dla świeckich, którzy pragną rozumieć akcję liturgiczną i owocnie w niej uczestniczyć.

Augusto Bergamini jest kapłanem archidiecezji Modena – Nonantola; studiował teologię na Papieskim Uniwersytecie św. Tomasza z Akwinu, wykładał teologię fundamentalną i liturgikę w Studium Teologicznym św. Zenona w Weronie i Międzydiecezjalnym Studium Teologicznym w Reggio Emilia. Założył także i kierował Wyższym Instytutem Wiedzy Religijnej bł. Contardo Ferrini w Modenie (1974–2001); był człon-

kiem Komitetu ds. Zatwierdzania Instytutów Wiedzy Religijnej przy Komisji Episkopatu Włoch (1987–1990) oraz rektorem Seminarium Metropolitalnego w Modenie (1989–1999). Jest także autorem licznych publikacji książkowych oraz artykułów wydanych w wielu krajach. Niniejsza pozycja ukazała się we Włoszech w pięciu wydaniach, ponadto przetłumaczono ją na język portugalski i hiszpański.

Wydaje się, że autor książki poprzez tytuł *Chrystus świętem Kościoła* chciał podkreślić podstawowy sens paschalny roku liturgicznego. *Chrystus bowiem został złożony w ofierze jako nasza Pascha. Tak przeto odprawiamy święto nasze, nie przy użyciu starego kwasu złości i przewrotności, lecz – praśnego chleba czystości i prawdy* (1 Kor 5,7-8). Te słowa św. Pawła zainspirowały wszystkie rozważania i studia, które stawiają w swoim centrum Misterium Paschalne w różnych jego aspektach biblijnych, liturgicznych i teologicznych. Do takich publikacji należy też bez wątpienia książka Augusta Bergaminiego, która ukazała się nakładem Wydawnictwa OO. Franciszkanów „Bratni Zew” w Krakowie w 2003 roku.

Treść publikacji podzielona przez autora na pięć części (s. 15–337) została poprzedzona przedmową (s. 13,14). Część pierwsza (s. 15–126) jest zatytułowana „Rok liturgiczny: Misterium Chrystusa w czasie” (s. 17–126). Znajdujemy tutaj między innymi odpowiedzi na takie pytania: Co zmieniło się w obchodzeniu roku liturgicznego po reformie Soboru Watykańskiego II? W jaki sposób reforma liturgiczna, zamierzona przez ostatni sobór, rzuciła nowe światło na relację między Pismem Świętym a rokiem liturgicznym? W jaki sposób dokonuje się celebrowanie uobecnienia misterium Chrystusa w czasie? Jak są relacje między Misterium Paschalnym Chrystusa a innymi Jego zbawczymi wydarzeniami w wymiarze historycznym i sakramentalnym? Jak wyglądał obraz historii roku liturgicznego w jego progresywnym rozwoju? Dlaczego Misterium Paschalne Jezusa Chrystusa jest centrum i fundamentem roku liturgicznego? Jak wygląda sprawowanie tego misterium w niedzielę? Jak są zadania wypływające z relacji pomiędzy duszpasterstwem i duchowością liturgiczną a rokiem liturgicznym?

Po przedstawieniu zasadniczych aspektów roku liturgicznego, w drugiej części (s. 127–171), zatytułowanej „Pierwsze przyjście Pana”, autor prezentuje historię, teksty biblijne, teologię, duchowość oraz duszpasterskie aspekty Adwentu, Bożego Narodzenia i Objawienia Pańskiego. Autor zwięźle i z dużym znawstwem nauki, prawa i liturgii Kościoła podkreśla, że okres Adwentu ze swoim przypomnieniem o transcendentnym, eschatologicznym wymiarze zbawienia, opartym na misterium wcielenia, śmierci i zmartwychwstania Pana, powinien formować wiernych, jako Kościół i jako jednostki, by stali się znakiem dla świata (s. 143). Zwraca też uwagę, że uroczystości Bożego Narodzenia – choć pojawiały się okazjonalnie i niezależnie od Paschy – nie powinno się traktować jako święta równorzędnego ani alternatywnego w stosunku do Paschy. Wcielenie bowiem celebrowane w liturgii zgodnie z jedynym ukierunkowaniem, jakie przewidział dla niego Boży plan: jest to ukierunkowanie

paschalne. Boże Narodzenie powinno zatem dążyć ku naszemu przeobstwowieniu, to znaczy ku naszemu odkupieniu poprzez Paschę Pana (s. 155).

Bardzo obszernie przedstawiona została trzecia część publikacji zatytułowana „Doroczna celebrazione Paschy” (s. 173–297). Najpierw autor ukazuje w niej historię obchodów Paschy w jej staro- i nowotestamentalnym znaczeniu, a następnie jej fundamentalne znaczenie w Kościele pierwotnym. W dalszej części książki opracowuje tematykę Wielkiego Postu, jako okresu przygotowania do dorocznej celebracji Paschy, oraz przedstawia historię i teologię obrzędów Wielkiego Tygodnia.

Uważna lektura prezentowanej publikacji pozwala zauważyć, jak wielką uwagę przywiązuje Bergamini do przedstawienia historii, teologii, liturgii oraz wskazań duszpasterskich dotyczących obchodzenia Triduum Paschalnego oraz celebracji okresu wielkanocnego. Z uznaniem należy przyznać, że w jasnych i precyzyjnych słowach omawia niezwykle interesująco celebrazione liturgii Wielkiego Czwartku oraz Wielkiego Piątku. Bardzo ważne są również wskazania dotyczące przygotowania oraz przeżywania Wigilii Paschalnej. Autor przypomina je zwłaszcza tym, którzy są odpowiedzialni za przygotowanie celebracji paschalnych w parafiach (s. 13). Wszelkie bowiem działania duszpasterskie odnajdują swój autentyczny kierunek, kiedy prowadzą wiernych do sakramentalnego spotkania z Chrystusem i Jego misteriami, grawitującymi wokół Misterium Paschalnego (s. 340).

Część czwarta, zatytułowana „Okres zwykły w ciągu roku” (s. 299–314), oraz część piąta pt. „Chrześcijański kult Matki Bożej i świętych” (s. 315–337) podejmują zagadnienie celebracji misterium Chrystusa w ciągu roku oraz w życiu i kultcie Maryi, Aniołów i świętych. Autor, omawiając tę tematykę, przypomina jednak czytelnikowi, że „Dopiero, gdy zrozumiemy, że Okres Zwykły jest czasem niezbędnym, rozwijającym misterium paschalne w sposób postępujący i głęboki, możemy powiedzieć, że rozumiemy, czym jest rok liturgiczny” (s. 301). Również wtedy, gdy w kultcie Maryi i świętych akcent położony będzie na centralną pozycję i pierwszeństwo misterium Chrystusa, obchody te otrzymają swój właściwy blask i znaczenie (s. 317).

Recenzowana książka to wartościowa pomoc w studiowaniu liturgii, która spełnia kryteria stawiane podręcznikom. Świadczy też o przeobrażeniach oraz o nowych tendencjach we współczesnej teologii Kościoła, które dokonują się także w dziedzinie liturgii. Stanowi cenną pozycję pomocną wszystkim wiernym, którzy pragną świadomie i aktywnie brać udział w liturgii Kościoła. W tego rodzaju podręcznikowej syntezie pojawia się jednak także nieuchronnie selekcja materiału, która z wielości zagadnień eksponuje jedynie te najważniejsze. Rodzący się w tej sytuacji niedosyt mógłby znaleźć swoje ukierunkowanie w krótkiej choćby bibliografii zawartej na końcu książki, aczkolwiek przed poszukującym czytelnikiem otwarte jest bogactwo literatury przedmiotu, zwłaszcza obcojęzycznej, zawartej w przypisach.

Ogólne wrażenie z tej lektury wydaje się sprowadzać do przeświadczenia, że przeżywanie roku liturgicznego jako sakramentalnej aktualizacji misterium Chrystusa spra-

wia, że człowiek musi być w tę celebrację zawsze zaangażowany w całej pełni i głębi swego jestestwa. Oznaczać to bowiem będzie dla niego przyjęcie w życiu panowania zmartwychwstałego Chrystusa. Sakramentalna aktualizacja misterium Chrystusa to moment formacji chrześcijanina, by ten stał się dla świata znakiem ewangelicznego zbawienia, odpowiadając na wszelkie sprawiedliwe i słuszne ludzkie oczekiwania.

Ta wiedza jest też konieczna, by skutecznie planować działania duszpasterskie, by misterium Chrystusa w roku liturgicznym nie uznawać tylko za rzeczywistość w swoisty sposób wypracowaną przez teologię systematyczną, ale że należy uważać ją za działającą obecność zbawczą Ukrzyżowanego i Zmartwychwstałego w dzisiejszej celebracji liturgicznej.

Książka Augusta Bergaminiego uczy i zachęca do takiego działania, budzi głęboką wdzięczność wobec bogactwa i wielości dróg prowadzących do Boga w przeżywanym roku liturgicznym, zaciekawia człowieka w różnych momentach jego przeżywania, nade wszystko zaś ożywia tęsknotę za Bogiem, który jest źródłem wszystkiego. Czyż można oczekiwać czegoś więcej od teologicznych szkiców?

Ks. Ireneusz Celary

Ks. Kazimierz Panuś, *Wielcy mówcy Kościoła*, Wydawnictwo UNUM, Kraków 2004, ss. 485, ISBN 83-89256-44-4.

Trzeba z wielkim uznaniem dla ks. prof. Kazimierza Panusia odnotować fakt przygotowania przezeń do druku i opublikowania w Wydawnictwie UNUM obszernego dzieła poświęconego dwudziestu pięciu mówcom Kościoła. Znany i ceniony polski homileta daje w omawianej publikacji świadectwo, iż bliscy mu są ludzie, którym z racji naukowych zainteresowań wyznaczył w prowadzonych przez siebie badaniach miejsce godne i właściwe. Chodzi o takich ludzi, których autor słusznie określa mianem „wielcy”, jako że stanowią dorodny plon historycznego rozwoju i dojrzewania kaznodziejstwa w Kościele, poczynwszy od czasów „złotoustych”, skończywszy zaś na czasach „propagujących” dorobek Soboru Watykańskiego II. Korzystając z możliwości łatwego już w zasadzie dostępu polskiego teologa-kaznodziei do biografii i tekstów wielu ojców Kościoła (dzięki wysiłkom i badaniom wybitnych polskich patrologów), autor w omawianej książce poświęca szczególną uwagę „kaznodziejom czasów nowożytnych i najnowszych” (s. 6). Z epoki patrystycznej przypomina i przybliża sylwetki dwóch największych mówców starożytności chrześcijańskiej, a mianowicie św. Jana Chryzostoma (ze Wschodu) i św. Augustyna (z Zachodu). Pozostali kaznodzieje zaprezentowani w książce to „wielcy mówcy” drugiego tysiąclecia hi-